

PWYLLGOR LLYWODRAETHU AC ARCHWILIO

Cofnodion y Cyfarfod Rhithwir a gynhaliwyd 29 Mehefin 2022

YN BRESENNOL:	Mr Dilwyn Evans (Cadeirydd) (Aelod Lleyg) Y Cynghorydd Euryrn Morris (Dirprwy Gadeirydd) Y Cynghorwyr Geraint Bebb, Neville Evans, Dyfed W Jones, Dafydd Roberts, Keith Roberts, Liz Wood. Aelodau Lleyg – Mr William Parry, Mrs Sharon Warnes, Mr Michael Wilson.
WRTH LAW:	Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151, Pennaeth Archwilio a Risg (MP), Prif Archwiliwr (NW), Swyddog Pwyllgor (MEH).
YMDDIHEURIADAU:	Pennaeth y Gwasanaethau Tai.
HEFYD YN BRESENNOL:	Y Cynghorydd Robin Williams (Aelod Portffolio dros Gyllid, Busnes Corfforaethol a Phrofiad Cwsmer, Bethan Owen (Rheolwr y Gwasanaethau Cyfrifeg), Andrew Lewis (Uwch-archwiliwr Mewnol, Nia Rogers (Uwch-archwiliwr Mewnol). Mr Alan Hughes (Archwilio Cymru), Ms Yvonne Thomas (Archwilio Cymru), Mr Gareth Evans (Archwilio Cymru).

Croesawodd y Cadeirydd Aelodau'r Pwyllgor i gyfarfod cyntaf y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yn dilyn yr etholiadau llywodraeth leol a gynhaliwyd ym mis Mai. Croesawodd yr Aelodau Lleyg newydd i'r Pwyllgor hefyd.

1 **DATGANIAD O DDIDDORDEB**

Ni ddaeth yr un i law.

2 **COFNODION Y CYFARFOD BLAENOROL**

Cyflwynwyd cofnodion y cyfarfodydd blaenorol a ganlyn a chadarnhawyd eu bod yn gywir:-

- Cofnodion y cyfarfod a gynhaliwyd 19 Ebrill, 2022.
- Cofnodion y cyfarfod a gynhaliwyd 31 Mai 2022.

Materion yn codi o gofnodion y cyfarfod a gynhaliwyd 19 Ebrill, 2022:-

- Eitem 4 - Hunanasesiad y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio o Arfer Da

Gofynnodd y Cadeirydd am eglurhad ynghylch y cyfeiriad a wnaed gan y byddai'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yn elwa o gael Swyddog Gwasanaethau Democraataidd wedi'i neilltuo iddo. Nododd fod Pennaeth Dros Dro'r Gwasanaethau Democraataidd wedi cadarnhau yn y cyfarfod y byddai'n trafod y gofynion gyda'r Pennaeth Archwilio a Risg ac y byddai'n adolygu'r sefyllfa bresennol a'r capasiti yn y Gwasanaethau Democraataidd i weld a fyddai modd darparu'r gwasanaeth. Ymatebodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 fod trafodaethau wedi'u cynnal ar y mater hwn a chan fod

swydd Pennaeth y Gwasanaethau Democraidd yn cael ei hysbysebu ar hyn o bryd, y byddai'n briodol aros am ganlyniad y broses recriwtio a chynnal trafodaethau wedi hynny fel bod modd penodi Swyddog Gwasanaethau Democraidd penodedig i'r Pwyllgor hwn.

3 ADRODDIAD BLYNYDDOL Y PWYLLGOR LLYWODRAETHU AC ARCHWILIO 2020/21 – ADRODDIAD Y CADEIRYDD

Cyflwynwyd i sylw'r Pwyllgor Adroddiad Blynyddol y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio 2020/2021 – adroddiad y Cadeirydd.

Dyweddodd y Pennaeth Archwilio a Risg fod y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yn elfen allweddol o fframwaith llywodraethu'r Cyngor. Ei swyddogaeth yw darparu adnodd annibynnol a lefel uchel i gefnogi gwaith llywodraethu da a rheolaeth ariannol gref a rhoi sicrwydd annibynnol i'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu bod y fframwaith rheoli risg, y gwaith rheoli mewnol a chywirdeb yr adroddiadau cyllido a'r prosesau llywodraethu'n ddigonol. Mae canllawiau CIPFA yn nodi y dylai pwyllgorau archwilio adrodd yn rheolaidd ar eu gwaith i'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu' a chyflwyno adroddiad blynyddol o leiaf ar asesiad o'u perfformiad. Bydd yr Adroddiad Blynyddol yn cael ei gyflwyno i'r Cyngor llawn yn ei gyfarfod a gynhelir 13 Medi, 2022 er gwybodaeth. Nododd fod cyfansoddiad y Pwyllgor wedi newid, gyda thraean o'r Pwyllgor yn Aelodau Lleyg a'r Cadeirydd yn gorfod bod yn Aelod Lleyg. Mae adran cyfansoddiad a threfniadau'r adroddiad yn cyfeirio at Gylch Gorchwyl y Pwyllgor a'r eitemau y mae'r Pwyllgor wedi'u trafod yn unol â gofynion Cyfansoddiad y Cyngor. Cyfeiriodd at Dudalen 8 yr adroddiad - Rheoli'r Trysorlys ac yma amlygir adroddiadau y mae'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio wedi'u derbyn gan y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 er mwyn cyflawni ei swyddogaeth fel rhan o Gylch Gorchwyl y Pwyllgor. Mae'r Adroddiad Blynyddol yn amlygu testun adroddiadau a gyflwynwyd gan y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151, y cwestiynau a ofynnwyd gan y Pwyllgor a'r ymateb a dderbyniwyd wedi hynny gan y Swyddog a p'run a yw'r Pwyllgor wedi penderfynu derbyn yr adroddiadau.

Ychwanegodd y Pennaeth Archwilio a Risg ei bod yn ofynnol i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilwyr gyfarfod o leiaf bedair gwaith y flwyddyn. Cyfarfu'r Pwyllgor yn ffurfiol (cyfarfodydd rhithwir) ar naw achlysur, oedd yn cynnwys tri chyfarfod arbennig, i ystyried Datganiad Cyfrifon drafft a therfynol 2020/2021 ac adroddiad yr Archwilwyr Allanol ar y Datganiadau Ariannol (Adroddiad ISA 260). Mae aelodaeth a phresenoldeb mewn cyfarfodydd yn ystod 2021/2022 ynghlwm yn Atodiad A yr adroddiad. Cafodd aelodau'r Pwyllgor hyfforddiant ar ddeddfwriaeth newydd, arweiniad proffesiynol ac ymchwil a gellir gweld y presenoldeb yn Atodiad B yr adroddiad. Gofynnir i Aelodau'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio gwblhau hunanasesiad o'u gwybodaeth a'u sgiliau a fydd o gymorth i ddatblygu rhaglen hyfforddi ar gyfer anghenion hyfforddi a datblygu Aelodau'r Pwyllgor. Mae ystod eang o gysiau ar gael i'r Pwyllgor gyda rhai cysiau, yn orfodol yn unol â chyfrifoldeb Aelodau'r Pwyllgor h.y. Hyfforddiant Rheoli'r Trysorlys, GDPR. Nododd y cynhelir trafodaeth yn ystod yr haf gyda'r Cadeirydd ynghylch y sesiynau hyfforddi y cred sy'n orfodol i'r Pwyllgor.

Mewn ymateb i gwestiwn a godwyd gan y Pwyllgor, sef a oedd yn rhaid i'r Pwyllgor hwn asesu effeithlonrwydd/effeithiolrwydd yr effaith y mae'n ei chael yn y Cyngor ac y byddai'n arfer da cadw tystiolaeth am y flwyddyn pan fydd y Pwyllgor wedi gwneud sylwadau, cynnig awgrymiadau neu ofyn i eitem gael ei harchwilio, fel bod modd ei chynnwys yn yr Adroddiad Blynyddol. Ymatebodd y Pennaeth Archwilio a Risg fod cofnodion y Pwyllgor yn ffynhonnell wych i fonitro'r camau a drafodwyd yn y cyfarfod a'r argymhellion a gymerwyd. Mae'r camau a gymerwyd gan y Pwyllgor wedi'u hymgorffori mewn system olrhain camau gweithredu a bydd y broses hunanasesu'n cael ei hanfon ymlaen ar draws gwasanaethau'r Cyngor a rhanddeiliaid sy'n dibynnu ar waith y Pwyllgor (byddir yn ymgymryd â'r broses hon yn ystod yr haf).

Mewn ymateb i gwestiwn a godwyd bod dyletswydd statudol ar y Pwyllgor i gyfarfod o leiaf bedair gwaith y flwyddyn, oherwydd llwyth gwaith y Pwyllgor, ystyriwyd y byddai cyfarfodydd yn cael eu gorlwytho a chyfarfu'r Pwyllgor gyfanswm o naw gwaith yn 2021/22. Ymatebodd y Pennaeth Archwilio a Risg y byddai'r Blaenraglen Waith yn Eitem 9 ar y Rhaglen yn rhoi cyfle i'r Pwyllgor adolygu amllder y cyfarfod os ydynt yn ystyried bod gormod o eitemau ar yr Agenda a gellid trefnu cyfarfod arall.

PENDERFYNWYD:- cymeradwyo Adroddiad Blynyddol y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio ar gyfer 2021/2022 cyn ei gyflwyno i gyfarfod llawn y Cyngor Sir ar 13 Medi, 2022.

4 ADRODDIAD BLYNYDDOL ARCHWILIO MEWNOL 2021/22

Cyflwynwyd adroddiad y Pennaeth Archwilio a Risg mewn perthynas â'r uchod.

Cyflwynwyd Adroddiad Blynyddol y Gwasanaeth Archwilio Mewnol ar gyfer 2021/22 i'r Pwyllgor ei ystyried. Roedd yr adroddiad yn amlinellu'r gwaith Archwilio Mewnol a wnaed yn ystod y flwyddyn a ddaeth i ben 31 Mawrth, 2022 ac, ar sail hynny, rhoddodd y Pennaeth Archwilio Mewnol a Risg ei barn gyffredinol ar ddigonolrwydd ac effeithiolrwydd fframwaith llywodraethu, rheoli risg a rheolaeth y Cyngor yn ystod y flwyddyn, sydd hefyd yn llywio Datganiad Llywodraethu Blynyddol y Cyngor.

Amlygodd y Pennaeth Archwilio a Risg y gwaith a wnaed gan Archwilio Mewnol a chyfeiriodd at archwiliadau'r Gofrestr Risg Strategol sy'n monitro'r adolygiad cynhwysfawr o risgiau'r Cyngor i gyflawni ei flaenoriaethau corfforaethol. Yn ystod 2021/2022 graddiwyd 13 o risgiau'n rhai â sgôr risg weddilliol goch neu oren ac fe'u cofnodwyd mewn cofrestr risg strategol. Mae gwaith Archwilio arall a wnaed yn cynnwys pryderon a godwyd gan y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151, y Prif Weithredwr a'r Uwch-dîm Arweinyddiaeth. At ei gilydd, roedd yr Adain Archwilio yn gallu rhoi sicrwydd 'Rhesymol' neu uwch ar gyfer 67% (78% yn 2020/2021) o'r archwiliadau a gynhaliwyd yn ystod 2021/2022. Cafodd chwe archwiliad (25%) sicrwydd 'Cyfyngedig' yn ystod y flwyddyn, o gymharu â phump (25%) yn 2020/2021. Cyflwynir yr adroddiadau sicrwydd 'Cyfyngedig' i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio ynghyd â'r Cynllun Gweithredu sy'n amlygu bwriadau rheolwyr i reoli'r risgiau a godwyd gan Archwilio a bydd cyfle i'r Pwyllgor gwestiynu'r gwasanaeth perthnasol lle rhoddir sicrwydd 'Cyfyngedig'. Ychwanegodd na chafodd unrhyw archwiliadau sicrwydd 'Na' ac ni chodwyd unrhyw 'faterion/risgiau critigol' (coch) yn ystod y flwyddyn. Cyfeiriodd y Pennaeth Archwilio a Risg at y dull modern o godi 'Materion/Risg' yn hytrach na gwneud argymhellion sy'n caniatáu i'r Gwasanaethau reoli eu risgiau eu hunain a datrys problemau. Cyfeiriodd at y 'Camau Cyfredol a Hwyr' ar dudalen 10 yr adroddiad a nododd fod yr Adain Archwilio'n monitro'r holl gamau gweithredu ac yn mynd ar eu trywydd gyda'r rheolwyr pan fyddant yn ddyledus i sicrhau y rhoddwyd sylw effeithiol iddynt. Fel y gwelir ar y siart ar dudalen 12 yr adroddiad, mae'r rheolwyr wedi rhoi sylw i 94% (90% yn 2020/21) o'r 'Materion/Risgiau' a godwyd. O bryd i'w gilydd, caiff dyddiadau targed eu hymestyn ar gyfer rhai gweithredoedd, ond dim ond os gall y gwasanaeth ddangos rheswm dilys dros yr estyniad. Oherwydd argyfwng Covid-19, estynnwyd nifer o derfynau amser targed i wasanaethau y mae eu blaenoriaeth dros y ddwy flynedd ddiwethaf wedi canolbwyntio'n llwyr ar ymateb i'r pandemig.

Ychwanegodd y Pennaeth Archwilio a Risg nad oedd unrhyw faterion o risg uchel sylweddol sy'n cyfiawnhau eu cynnwys yn y Datganiad Llywodraethu Blynyddol ac yn ystod 2021/2022 cafwyd bod uwch-reolwyr yn gefnogol ac yn ymatebol i'r materion a godwyd. Cyfeiriodd ymhellach at adolygiad o hunanasesiad o arfer da'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio, a gynhaliwyd ym mis Mawrth 2020, gan Banel yn cynnwys Cadeirydd ac Is-Gadeirydd y Pwyllgor, Aelod Lleyg a'r Prif Archwilydd. Cyflwynai adolygiad lefel uchel oedd yn ymgorffori'r egwyddorion allweddol a nodir yn Natganiad Sefyllfa CIPFA a'r canllawiau cysylltiedig. Daeth yr hunanasesiad i'r casgliad bod y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio'n perfformio'n dda iaawn yn erbyn yr egwyddorion arfer da. Cyfeiriodd ymhellach fod tri maes gwella wedi'u nodi h.y. hunanasesiad gyda rhanddeiliaid ehangach, hunanasesiad o anghenion hyfforddi Aelodau a'r gefnogaeth ychwanegol gan y Gwasanaethau Democraidd i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio.

Mae rhaglen sicrhau ansawdd a gwella wedi'i rhoi ar waith i sicrhau bod y gwasanaeth archwilio mewnol yn parhau i wella. Ym mis Ebrill 2021, cytunodd y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio ar nifer o dargedau perfformiad yn y Strategaeth ar gyfer 2021/2022, sydd i'w gweld ar dudalen 15 yr adroddiad. Fel arfer, byddai'r Archwiliwr Mewnol yn meincnodi ei berfformiad yn erbyn 22 aelod o Grŵp Prif Archwilwyr Cymru, ond oherwydd y pandemig, canslwyd y gwaith meincnodi am yr ail flwyddyn. Mae gan holl aelodau cyfredol y tîm Archwilio Mewnol gymwysterau proffesiynol, sy'n cynnwys CIPFA, CIIA, IRRV ac ACFTech ac mae'r gwasanaeth wedi buddsoddi i sicrhau bod staff yn parhau â'u datblygiad proffesiynol. Ychwanegodd fod Safonau Archwilio Mewnol y Sector Cyhoeddus yn ei gwneud yn ofynnol i wasanaethau archwilio mewnol gael asesiad ansawdd allanol bob pum mlynedd. Cynhelir yr asesiad nesaf yn ystod yr haf ac mae trefniadau'n cael eu datblygu gyda Grŵp Prif Archwilwyr Cymru ar gyfer adolygiad cymheiriad gan Gyngor Sir y Fflint. Amlygodd y

Pennaeth Archwilio Mewnol a Risg ymhellach yr heriau a'r cyfleoedd o fewn Archwilio Mewnol a chredai bod cael archwilwyr mewnol hyfforddedig gofynnol wedi'u cefnogi gan ddull modern a safonau proffesiynol yn allweddol. Mae trosiant staff wedi creu her wrth sicrhau bod digon o archwilwyr profiadol i wneud gwaith mwy cymhleth, yn ogystal â rhoi hyfforddiant a chefnogaeth i aelodau newydd o staff.

Mewn ymateb i gwestiynau a godwyd ynghylch gallu Archwilwyr Mewnol i allu symud dyddiad targed o ran dyddiadau targed statudol, ymatebodd y Pennaeth Archwilio a Risg ei bod yn ffodus nad oedd dyddiadau targed statudol yn hwyr a'u bod wedi eu datrys o fewn y dyddiadau targed.

Mewn ymateb i gwestiwn ynghylch recriwtio a chadw staff a gweithio o bell. Ymatebodd y Pennaeth Archwilio a Risg fod yna argyfwng recriwtio yn y Deyrnas Unedig ar hyn o bryd, fodd bynnag, gall gweithio o bell fod yn fantais wrth recriwtio staff Nododd fod pum risg wedi eu codi i reolwyr roi sylw iddynt, gan gynnwys cynllunio i ddatblygu'r gweithlu a'r Uwch-dîm Arweinyddiaeth yn adolygu'r data recriwtio i geisio canfod pam fod swyddi'n gorfod cael eu hail-hysbysebu ar sawl achlysur. Yn ddiweddar, mae'r Adran Adnoddau Dynol wedi recriwtio Swyddog Marchnata a Recriwtio i geisio recriwtio staff i'r Cyngor.

Adroddiadau Archwilwyr Mewnol ar Sicrwydd Cyfyngedig

- **Gweinyddu Pensiynau Athrawon**

Dywedodd y Pennaeth Archwilio a Risg fod y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 wedi gofyn i'r Archwilwyr Mewnol adolygu'r broses o gyflwyno cyfraniadau pensiwn a gwybodaeth gwasanaeth i Gynllun Pensiwn Athrawon (y TPS) yn dilyn cwynion am fylchau yng nghofnodion gwasanaeth pensiynadwy rhai athrawon oedd wedi ymddeol. Barn Archwilwyr Mewnol oedd bod y Cyngor yn talu'r cyfraniad pensiwn cywir a dynnwyd o gyflogau aelodau i'r TPS yn y mwyafrif o achosion, Nid mater i Gyngor Sir Ynys Môn yn unig yw hyn. Amlinella nifer o erthyglau yn y wasg gyngor a roddir gan undebau athrawon i'w haelodau wirio gwybodaeth eu gwasanaeth gyda'r TPS. Daeth adolygiad o'r adroddiad a gyflwynwyd i'r TPS yn cynnwys gwybodaeth am wasanaethau pensiynadwy i'r casgliad nad yw'n tynnu data'n gyson o'r system gyflogres. Adran Addysg Llywodraeth y DU yw rheolwr cynllun y TPS ac mae'n gweinyddu'r Cynllun ar ran Cymru a Lloegr. Mae'r TPS yn disodli'r broses Casgliadau Data Misol gyda phroses casglu data Cysoni Cyfraniadau Misol (MCR) a dyma'r dull newydd o gyflwyno gwybodaeth i'r TPS am wasanaethau, cyflog a chyfraniadau. Y gobaith yw cyflwyno adroddiad ar y system newydd i gyfarfod mis Medi o'r Pwyllgor hwn. Roedd Cynllun Gweithredu wedi'i gynnwys yn yr adroddiad.

Dywedodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 ei fod wedi gofyn i'r Archwilwyr Mewnol adolygu'r system cofnodi Pensiynau Athrawon gan fod rhai o'r cofnodion pensiynau yn anghywir a'i bod yn amlwg yr ymddangosai bod problemau'n codi gyda meddalwedd o ran eu cofnodion gwasanaeth. Mae'r Archwilwyr Mewnol wedi cadarnhau bod anghysonderau o fewn system gyflogres yr Awdurdod gyda data'n cael eu cynhyrchu bob mis. Mae'r Cyngor wedi bod yn treialu proses Cysoni Cyfraniadau Misol newydd y TPS ers mis Hydref 2021 ond mae'n ymddangos bod anghysonderau o hyd yn y system. Mae darparwr y meddalwedd yn ymchwilio i'r problemau ar hyn o bryd. Ychwanegodd fod athrawon wedi cael eu cynghori i wirio eu cofnodion pensiwn yn rheolaidd ac i roi gwybod i'r Cyngor am unrhyw anghysonderau.

Cododd aelodau'r Pwyllgor yr isod:-

- Mae Llywodraeth y DU yn bwriadu cyflwyno Dangosfwrdd Pensiynau er mwyn i bobl allu gweld manylion eu pensiwn. Codwyd cwestiynau a yw'r Cyngor yn rhoi trefn ar waith lle gellir monitro'r Dangosfwrdd Pensiynau. Dywedodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 fod gweithwyr y Cyngor yng Nghynllun Pensiynau'r Llywodraeth Leol (CPLIL) a weinyddir gan Gyngor Gwynedd a'r Cynllun Pensiynau Athrawon a weinyddir gan yr Asiantaeth Pensiynau Athrawon. Gall gweithwyr yn y ddau gynllun gael gweld eu cofnodion pensiwn trwy fynd i'r pyrth pensiwn ar gyfer eu cynlluniau

priodol, p'un a ydynt yn gyflogedig neu wedi gadael cyflogaeth y Cyngor. Mae'r cynllun CPLIL yn gweithio'n dda ond ers i'r gweithwyr gael mynediad i Bensiynau Athrawon mae wedi dod i'r amlwg fod rhai materion wedi codi.

- **Trefniadau'r Cyngor ar gyfer darparu tai addas**

Dywedodd y Pennaeth Archwilio a Risg fod yr adolygiad o drefniadau'r Cyngor ar gyfer darparu tai addas yn rhoi sicrwydd rhesymol bod fframwaith effeithiol yn ei le i reoli'r risg o brinder tai addas y gall trigolion lleol eu fforddio yn eu cymunedau. Fodd bynnag, mae cyfleoedd i gryfhau'r fframwaith hwn drwy adolygu'r nifer sy'n manteisio ar Daliadau Tai yn ôl Disgrisiwn a datblygu strategaeth ar gyfer caffael tir.

Cyfeiriodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 at newid yn y Tabl a gyfeiriai at y Taliadau Tai Dewisol ar gyfer 2021/2022 a ddylai ddarllen £192,793 (80% o'r dyraniad a wariwyd).

- **Recriwtio a Chadw**

Dywedodd y Pennaeth Archwilio a Risg fod sicrwydd rhesymol bod gan y Cyngor drefniadau digonol ar waith i allu recriwtio a datblygu staff sydd â'r sgiliau priodol i gyflwyno gwasanaethau effeithlon ac effeithiol, a hynny o fewn cwrpas ei reolaeth. Fodd bynnag, mae'n anochel bod effeithiau argyfwng recriwtio ledled y DU yn cael effaith ar allu'r Cyngor i recriwtio staff. Mae'r Archwilwyr Mewnol wedi nodi rhai meysydd i'w gwella o ran dadansoddi data recriwtio, cynllunio i ddatblygu'r gweithlu a hysbysebu swyddi yn rheolaidd a rhoi gwybod i'r Uwch-arweinyddiaeth amdanynt. Credir y byddai hyn yn helpu i gryfhau'r trefniadau presennol.

5 STRATEGAETH YR ARCHWILWYR MEWNOL 2022/2023

Cyflwynwyd - Strategaeth yr Archwilwyr Mewnol 2022/2023.

Dywedodd y Pennaeth Archwilio Mewnol a Risg fod Safonau Archwilwyr Mewnol y Sector Cyhoeddus (PSIAS) yn ei gwneud yn ofynnol i'r Pennaeth Archwilio a Risg sefydlu strategaeth yn seiliedig ar risg i bennu blaenoriaethau gwaith yr archwilwyr mewnol, sy'n gyson â nodau'r Cyngor. Wrth flaenoriaethu'r adnoddau cyfyngedig, mae angen gwneud digon o waith i'r Pennaeth Archwilio a Risg allu cyflwyno barn yr archwiliwyr mewnol blynyddol i'r Cyngor er mwyn llywio ei Ddatganiad Llywodraethu Blynyddol. Defnyddir y Gofrestr Risg Strategol i bennu'r blaenoriaethau ar gyfer gwaith yr archwiliwyr mewnol ac, yn ogystal, cynhelir trafodaethau gyda'r Uwch-dîm Arweinyddiaeth a Phenaethiaid Gwasanaeth i drafod eu barn ar y meysydd arfaethedig i'w hadolygu a'u meysydd pryder. Byddir yn adolygu'r blaenoriaethau yn ôl yr angen, eu haddasu mewn ymateb i newidiadau ym musnes, risgiau, gweithrediadau a rhaglenni'r Cyngor i sicrhau eu bod yn parhau'n berthnasol. Er mwyn sicrhau bod yr Archwilwyr Mewnol yn canolbwyntio ar yr hyn sydd bwysicaf i'r Cyngor, mae mwyafrif y gwaith yn canolbwyntio ar adolygu'r risgiau coch ac ambr gweddilliol ar y gofrestr risg strategol. Ar hyn o bryd, mae'r gofrestr risg strategol yn cynnwys pum risg lle mae'r Cyngor wedi asesu'r risg gynhenid a gweddilliol yn goch fel y gwelir yn yr adroddiad. Wedi defnyddio holl alluoedd technegol TG, mae Archwilwyr TG Cyngor Dinas Salford wedi'u comisiynu i gynnal rhaglen waith i roi sicrwydd i'r Cyngor bod ei wendidau TG yn cael eu rheoli'n effeithiol. Yn ystod 2021/22, ar wahân i gefnogi Llywodraeth Cymru gyda'i Menter Twyll Genedlaethol, cynnal ymchwiliadau adweithiol a chynnal adolygiad o dwyll a llygredd ym maes caffael, lleihawyd y rhaglen atal twyll oherwydd problemau gyda chapasiti. Ymhlith y cynlluniau roedd darparu hyfforddiant a phhecyn e-ddysgu i godi ymwybyddiaeth a nodi'n rhagweithiol dwyll yn y sefydliad. Cyfeiriodd y Pennaeth Archwilio a Risg ymhellach at y gwaith adolygu Gweinyddu Pensiynau Athrawon a gafwyd yn sgil cwynion am fylchau yng nghofnodion gwasanaeth pensiynadwy rhai athrawon a drafodwyd, yn fanwl, yn yr eitem flaenorol. Nododd y penderfynwyd archwilio gweinyddiaeth Cynllun Pensiynau Llywodraeth Leol hefyd.

Cyfeiriodd y Pennaeth Archwilio a Risg at y 'Cronfeydd Ysgol Answyddogol' sydd yn gronfeydd y tu allan i gyllideb ddirprwyedig yr ysgolion ac mae'r Archwiliwyr Mewnol yn parhau i gefnogi'r Cyfarwyddwr Addysg, Sgiliau a Phobl Ifanc i roi sicrwydd y cyfrifir yn briodol am incwm a gwariant o fewn ysgolion answyddogol a bod y trefniadau llywodraethu'n briodol. Bydd hyn yn cynnwys adborth a rhagor o hyfforddiant i Benaethiaid, ac yn sicrhau ansawdd tystysgrifau archwilio cronfeydd ysgol.

Mae trafodaethau wedi'u cynnal gyda'r Cyfarwyddwr Addysg, Sgiliau a Phobl Ifanc y byddai rheolaeth ariannol mewn Ysgolion yn elwa o gael ei adolygu'n agosach. Parhau i fonitro'r system credydwy'r i ddadansoddi data mewn perthynas â thaliadau dyblyg a thwyll. Ychwanegodd y byddai Gwaith Heb ei Wneud ers 2021/2022 yn cael ei wneud mewn perthynas â: Treth y Cyngor ac Ad-daliadau Trethi Annomestig; Archwiliadau Diogelwch Nwy; Cyllid Gofal Cymdeithasol i Oedolion a Chyllid Grant. Pwysleisiodd mai'r Gofrestr Risg Strategol yw blaenoriaeth Archwiliwyr Mewnol a chyfeiriodd at Atodiad A yr adroddiad sy'n amlygu'r Risgiau Gweddilliol Coch ac Oren.

Cyfeiriodd ymhellach at y Mesurau Perfformiad sy'n anos eu monitro wrth ddefnyddio archwiliwyr mewnol ar sail risg sy'n ymwneud â monitro cynnydd yn erbyn cynllun sy'n newid yn gyson. Mae Rhaglen Sicrhau Ansawdd a Gwella wedi'i rhoi ar waith i sicrhau bod y gwasanaeth archwilio mewnol yn gwella'n barhaus. Mabwysiadwyd cyfres lai a symlach o fesurau perfformiad i bennu effeithiolrwydd y gwaith a ddangoswyd yn Nhabl ar Dudalen 15 yr adroddiad.

Mewn ymateb i gwestiwn a godwyd ynghylch ystyr Cadernid Ariannol yn y Cyngor ac yn enwedig yn sgil y cynnydd mewn prisiau ynni a deunyddiau, dywedodd y Pennaeth Archwilio a Risg bod Archwiliwyr Mewnol wedi gwneud gwaith i feincnodi Cod Ymarfer Ariannol CIPFA yn 2019/2020. Mae gan y cod hwn chwe egwyddor y mae'n rhaid i'r Cyngor gydymffurfio â nhw. Nododd mai'r cwestiwn allweddol ar gyfer yr archwiliwyr o ran Cadernid Ariannol yn y Cyngor fydd 'a oes gan y Cyngor drefniadau digonol ar waith i reoli'r goblygiadau o ran gostyngiadau mewn cyllid mewn termau real i sicrhau bod y Cyngor yn parhau i sicrhau ei fod yn parhau i gyflawni ei flaenoriaethau ac yn rhoi gwasanaethau o safon' a dyma fydd canolbwynt y gwaith gyda'r Adran Gyllid. Dywedodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 mai canolbwynt y gwaith ar gyfer Archwiliwyr Mewnol fydd sut y bydd y Cyngor yn blaengynllunio ar gyfer y dyfodol. Dywedodd fod asesu anghenion y gwasanaethau a ddarperir gan y Cyngor yn anrhagweladwy, yn enwedig felly gyda'r cynnydd mewn chwyddiant.

PENDERFYNWYD:- bod y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yn ystyried bod y Strategaeth Archwilio Mewnol ar gyfer 2022/2023 yn bodloni anghenion sicrwydd y Cyngor.

6 ARCHWILIWYR ALLANOL: CYNLLUN ARCHWILIO – CYNGOR SIR YNYS MÔN 2022

Cyflwynwyd i sylw'r Pwyllgor adroddiad yr Archwiliwyr Allanol oedd yn cynnwys y Cynllun Archwilio arfaethedig ar gyfer blwyddyn archwilio 2022. Roedd y Cynllun yn nodi'r gwaith y bwriedir ei wneud mewn perthynas â'r archwiliad ariannol, y rhaglen archwilio perfformiad am y flwyddyn, ynghyd â'r rhaglen o waith ardystio grantiau ac amserlen adrodd ar yr archwiliad.

Dywedodd Ms Yvonne Thomas, Rheolwr Archwilio Ariannol Archwilio Cymru fod effaith pandemig Covid-19 yn dal i gael effaith na welwyd mo'i thebyg o'r blaen ar waith sefydliadau'r sector cyhoeddus ac efallai y byddai angen adolygu amserlen y gwaith. Bydd yr Archwiliwyr Allanol yn cyhoeddi tystysgrif ac adroddiad ar waith Archwilio datganiadau ariannol. Cyfeiriodd at y risgiau fel y gwelir yn Nhabl ar Dudalen 6 yr adroddiad. Ychwanegodd yr amcangyfrifir y byddai'r ffi a nodir yn y Cynllun Ffioedd yn cynyddu 3.6%.

Cyfeiriodd Mr Alan Hughes, Arweinydd Archwilio Perfformiad Archwilio Cymru, at y tabl ar Dudalen 10 yr adroddiad mewn perthynas â rhaglen archwilio perfformiad 2022/2023. Cyfeiriodd at yr Asesiad Sicrwydd a Risg a nododd mai'r pedwar maes prosiect fydd yn canolbwyntio ar Ynys Môn fydd: Sefyllfa ariannol; Rheoli'r Rhaglen Gyfalaf; Defnyddio gwybodaeth perfformiad – gan ganolbwyntio ar adborth a chanlyniadau defnyddwyr gwasanaeth a gosod amcanion llesiant, ac Adolygiad thematig – gofal heb ei drefnu, a nododd mai'r bwriad yw cynnal adolygiad traws-sector yn canolbwyntio ar lif cleifion allan o'r ysbyty. Bydd yr adolygiad hwn yn ystyried sut mae Cyngor Sir Ynys Môn yn gweithio gyda'i bartneriaid i roi sylw i'r risgiau sy'n gysylltiedig â darparu gofal cymdeithasol i gefnogi pobl i gael gadael yr ysbyty, yn ogystal ag atal pobl rhag mynd i'r Ysbyty yn y lle cyntaf. Bydd y gwaith hefyd yn ystyried pa gamau sy'n cael eu cymryd i roi atebion yn y tymor canolig i'r tymor hwy. Ychwanegodd Mr Alan Hughes y cynhelir Adolygiad Lleol o'r gwasanaeth cynllunio.

Mewn ymateb i gwestiwn mewn perthynas â diweddariad ar y 'Risg Archwilio' yn ymwneud â'r ffaith bod y Cyngor wedi rhoi gwybod y byddai'n symleiddio Datganiad Cyfrifon 2020/21, dywedodd Mr Gareth Evans, Arweinydd yr Archwiliwyr (Archwiliwyr Ariannol), mai mater i'r Cynghorau unigol yw'r

hyn y maent yn ei gynnwys yn eu Datganiadau Ariannol. Nododd y gall symleiddio'r cyfrifon arwain at ansawdd uchel a gall fod yn haws i'w ddeall. Mae'r Cyngor wedi dweud ei fod wedi rhoi mesurau ar waith i wella ansawdd y datganiad cyfrifon drafft a'r papurau ategol. Ni fydd effaith effeithiolrwydd y mesurau hyn yn hysbys hyd nes y cyflwynir y wybodaeth i'w harchwilio yn ddiweddarach yn y flwyddyn ac y cynhelir cyfarfodydd rheolaidd gyda'r Uwch-reolwr yn yr Adran Gyllid. Ychwanegodd y câi Adroddiad Diweddarau ar y Cyfrifon Drafft ei gyflwyno i gyfarfod mis Medi o'r Pwyllgor hwn. Dywedodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 bod yr argymhellion a gyflwynwyd gan Archwilio Cymru wedi'u hystyried a bod mesurau wedi'u cymryd i wella'r Datganiad Cyfrifon. Nododd yn ystod y sesiynau hyfforddi a drefnwyd i'r Pwyllgor mewn perthynas â'r Datganiad Cyfrifon y byddai'n amlygu'r rhesymau pam fod rhai nodiadau yn cael eu cynnwys yn y Cyfrifon.

PENDERFYNWYD:- derbyn Cynllun Archwiliwr Allanol 2022 a nodi ei gynnwys.

7 ARCHWILWYR ALLANOL: RHAGLEN WAITH AC AMSERLEN ARCHWILIO CYMRU- CYNGOR SIR YNYS MÔN

Cyflwynwyd i'r Pwyllgor er gwybodaeth, adroddiad yr Archwilwyr Allanol yn ymgorffori Rhaglen Waith ac Amserlen Archwilio Cymru a ddiweddarwyd 31 Mawrth, 2022. Roedd y rhaglen yn amlinellu'r amserlen gyhoeddi a statws ariannol a pherfformiad cyfredol y gwaith archwilio ynghyd ag astudiaethau cenedlaethol Llywodraeth Leol ac adroddiadau cenedlaethol Archwilio Cymru sydd wedi'u cynllunio ac ar y gweill.

PENDERFYNWYD nodi'r diweddariad chwarterol ar Raglen ac Amserlen Archwilio Cymru hyd at 31 Mawrth, 2022.

8 CYNGOR SIR YNYS MÔN – CYMHORTHDAL BUDD-DAL TAI

Cyflwynwyd adroddiad yr Archwilwyr Allanol i'r Pwyllgor ei ystyried yn ymgorffori argymhellion Archwilio Cymru mewn perthynas â'r Cymhorthdal Budd-dal Tai.

Dywedodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 bod angen rhoi sylw i bedair elfen o'r Cymhorthdal Budd-dal Tai fel yr amlinellwyd yn yr ohebiaeth a gyflwynwyd i'r Pwyllgor. Nododd fod yr Adain Budd-daliadau wedi wynebu problemau recriwtio a'r anawsterau a achosir gan staff yn gorfod gweithio o gartref. Yn ogystal, bu'n hynod oanodd cael staff asiantaeth ychwanegol, sydd â'r profiad angenrheidiol, ac sy'n gyfarwydd â system Northgate, i wneud y gwaith i Ynys Môn yn y tymor byr. Ychwanegodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 y bydd y Cyngor yn canolbwyntio ar adolygu gwallau a sefydlu rhaglen hyfforddi ar gyfer staff a hyfforddiant wedi'i dargedu er mwyn rhoi sylw i'r gwallau penodol a nodwyd a bod gwaith ailstrwythuro'r Tim Budd-daliadau yn mynd rhagddo ar hyn o bryd. Ychwanegodd fod trafodaethau wedi'u cynnal gydag Archwilio Cymru, bod y gwaith sy'n weddill ar gyfer y flwyddyn 2019/2020 i'w gwblhau erbyn Haf 2022; gwaith 2020/21 sy'n weddill i'w gwblhau erbyn Tachwedd/Rhagfyr 2022 a gwaith 2021/22 sy'n weddill i'w gwblhau erbyn dechrau 2023. Y gobaith yw y byddir yn ymdrin â'r Cymhorthdal Budd-dal Tai unwaith y bydd yr ôl-groniad presennol wedi'i glirio, a hynny mewn modd amserol a chyda gostyngiad yn lefel y profion archwilio sydd eu hangen.

Dywedodd y Cadeirydd y dylid cyflwyno adroddiad diweddarau i'r Pwyllgor bob chwarter mewn perthynas â'r Cymhorthdal Budd-dal Tai. Dywedodd Mr Alan Hughes, Arweinydd Archwilio Perfformiad Archwilio Cymru y bydd Adroddiad Diweddarau Chwarterol Archwilio Cymru i'r Pwyllgor yn rhestru'r hawliadau unigol sy'n weddill a bydd hyn yn rhoi syniad i'r Pwyllgor am y cynnydd yn ystod y flwyddyn.

PENDERFYNWYD:- derbyn argymhellion Archwilio Cymru.

9 ADOLYGIAD O'R BLAENRAGLEN WAITH

Cyflwynwyd i sylw'r Pwyllgor adroddiad y Pennaeth Archwilio a Risg yn cynnwys adolygiad o'r Blaenraglen Waith ar gyfer 2022-23.

Dywedodd y Pennaeth Archwilio a Risg fod y rhaglen wedi'i datblygu ar ôl ystyried cyfrifoldebau newydd y Pwyllgor o ganlyniad i Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 a'r

diwygiadau yn sgil hynny i Gylch Gorchwyl y Pwyllgor. Roedd Aelodau'r Pwyllgor o'r farn bod llwyth gwaith cyfarfod mis Medi 2022 yn helaeth ac awgrymwyd y dylid galw cyfarfod ychwanegol rhwng Hydref/Tachwedd, 2022. Ystyriwyd hefyd bod angen ymgorffori yn y Blaenraglen Waith Sesiynau Hyfforddi a drefnwyd i drafod eitemau penodol y mae gofyn eu cynnwys.

PENDERFYNWYD:-

- **derbyn y Blaenraglen Waith Ddangosol a gynigir ar gyfer 2022/23 fel un sy'n bodloni cyfrifoldebau newydd y Pwyllgor yn unol â Chylch Gorchwyl diwygiedig y Pwyllgor;**
- **cynnwys cyfarfod ychwanegol yn y Blaenraglen Waith ar gyfer Hydref/Tachwedd, 2022.**
- **cynnwys y Sesiynau Hyfforddi a drefnwyd yn y Blaenraglen Waith.**

**MR DILWYN EVANS
CADEIRYDD**